
ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 346.545/546+346.9

БАКАЛІНСЬКА Ольга,

д. ю. н., доц., завідувач кафедри міжнародного приватного,
комерційного та цивільного права КНТЕУ

ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Досліджено проблеми удосконалення норм конкурентного законодавства. Визначено, що головне значення для розвитку конкурентного законодавства України має створення комплексної моделі його систематизації та уніфікації. Її мають здійснювати на основі аналізу результатів моніторингу та оцінки дієвості як окремих норм, так і інститутів конкурентного законодавства загалом. Запропоновано покласти в основу моніторингу та оцінки чинного законодавства розроблений ОЕСР Інструментарій для оцінки впливу на конкуренцію відповідних норм і приписів.

Ключові слова: систематизація, конкурентне законодавство, оцінка впливу на конкуренцію, захист від недобросовісної конкуренції.

Бакалинская О. Защита от недобросовестной конкуренции: перспективы правового регулирования. *Исследованы проблемы совершенствования норм конкурентного законодательства. Определено, что первостепенное значение для развития конкурентного законодательства Украины имеет создание комплексной модели его систематизации и унификации. Данная модель должна осуществляться на основе анализа результатов мониторинга и оценки действенности как отдельных норм, так и институтов конкурентного законодательства в целом. В основу мониторинга и оценки действующего законодательства предлагается положить разработанный ОЭСР Инструментарий для оценки воздействия на конкуренцию соответствующих норм и предписаний.*

Ключевые слова: систематизация, конкурентное законодательство, оценка влияния на конкуренцию, защита от недобросовестной конкуренции.

© Бакалінська О., 2016

Постановка проблеми. Важливим напрямом забезпечення розвитку добросовісної конкуренції в Україні має стати систематизація й уніфікація норм конкурентного законодавства як вимога упорядкування, що характеризують усі сфери суспільства: економіку, політику, право, по-різному впливаючи на їх зміст, структуру та перспективи розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем систематизації законодавства, зокрема конкурентного, присвячено праці: О. В. Безуха, С. С. Валітова, А. І. Граціанова, Ю. В. Журика, Т. В. Кашаніної, Д. А. Керімова, О. Л. Чернелевської [1–7].

Метою статті є вивчення проблем здійснення систематизації конкурентного законодавства і визначення напрямів його подальшого вдосконалення.

Матеріали та методи. Використано загальнонаукові (діалектичний) та спеціальні методи пізнання правових явищ: аналізу та синтезу, системного підходу, тлумачення норм, формально-логічний, системно-функціональний, порівняльно-правовий та узагальнення.

Результати дослідження. Комплексність та багатовекторність конкурентного законодавства не дає змоги обрати лише один вид систематизації його норм. Головним завданням систематизації та уніфікації конкурентного законодавства є створення чіткої та ефективної системи нормативно-правового забезпечення конкурентних відносин. Водночас норми, спрямовані на забезпечення розвитку і захисту економічної конкуренції, містить Конституція України, кодифіковані нормативні акти, чимало законів України, підзаконні акти, норми міжнародних договорів та зобов'язань України. Крім того, істотне значення для розвитку конкурентного законодавства і права мають рекомендаційні роз'яснення і рішення вищих адміністративних та судових органів України.

При визначенні моделі систематизації й уніфікації норм конкурентного законодавства варто зважати на те, що хоча більшість норм конкурентного законодавства має господарсько-правову природу з огляду на відносини, що їх регулюють, функціональність конкурентного законодавства передбачає потребу регулювання конкурентних відносин нормами цивільного, адміністративного і навіть кримінального права, а за таких умов систематизація й уніфікація норм конкурентного права не може відбуватися відокремлено від відповідних процесів, що здійснюються у цих галузях законодавства. За приблизними оцінками експертів, норми конкурентного законодавства містять більше ніж 2500 нормативних актів різної юридичної сили, серед яких понад 200 – закони України. Визнаючи систематизацію і уніфікацію чинного конкурентного законодавства перспективними напрямками його вдосконалення, слід зважати, що ці процеси не можуть відбуватися відокремлено і стосуватися винятково нормативної регламентації конкурентних відносин. У сучасних умовах процес систематизації та уніфікації має охопити майже всі сфери нормативно-правового регулювання господарських та цивільно-правових відносин. Минуло вже понад десять років

з моменту набрання чинності Цивільного і Господарського кодексів України, понад двадцять років з моменту запровадження нормативно-правового регулювання конкурентних відносин, проте і сьогодні здебільшого нормативні акти містять недоліки і суперечності, по-своєму врегульовуючи суспільні відносини в різних сферах господарської діяльності, донині залишаються остаточно не вирішеними питання надання державної допомоги, закупівель за державні кошти, дотримання принципів добросовісного конкурентного змагання при здійсненні торговельної та зовнішньоекономічної діяльності.

За таких умов спершу слід здійснити моніторинг чинного законодавства, виявивши нормативно-правові акти, що безпосередньо врегульовують конкурентні відносини та ті норми, які мають вплив на розвиток і захист чесного та добросовісного конкурентного змагання. Крім того, численні нормативно-правові акти, що регулюють здійснення господарської діяльності в країні, врешті-решт негативно впливають на розвиток конкуренції на ринку, а в окремих випадках обмежують її розвиток. Окремі положення нормативно-правових та регуляторних актів передбачають більш значний обсяг державного втручання в господарські відносини, ніж того вимагають цілі і завдання державної конкурентної політики. З огляду на це перед тим, як розпочати процес систематизації та уніфікації конкурентного законодавства, слід оцінити сучасний стан конкурентного законодавства з метою виявлення непотрібних обмежень та повторень, колізій між чинними нормативними актами та прогалин правового регулювання. З цією метою має бути використаний Інструментарій для оцінки впливу на конкуренцію [8], що розроблений Організацією економічного співробітництва і розвитку (*OECP – OECD*). Цей Інструментарій містить загальну методику виявлення непотрібних обмежень конкуренції в нормах чинного законодавства та вироблення альтернативних, менш обмежувальних заходів, які, проте, досягають поставлених державою цілей. Одним із головних елементів Інструментарію є Контрольний список питань для оцінки впливу на конкуренцію, що дає можливість на підставі аналізу відповідей на низку простих запитань виявити законодавчі та інші нормативні акти, які потенційно можуть необґрунтовано обмежити конкуренцію. Цей аналіз дає змогу зосередити обмежені ресурси державних органів у тих сферах, де оцінка впливу на конкуренцію потрібна передусім. Ці методичні матеріали державні органи можуть використовувати так.

- При оцінці проектів нових нормативних актів (наприклад, у межах програм оцінки впливу регулювання).
- При оцінці чинних нормативно-правових актів (в економіці взагалі або в окремих галузях).
- При розробці і перегляді державної політики, у певних сферах економіки, при визначенні ефективності державного регулювання конкурентним відомством, що здійснює оцінку впливу норм регулювання на конкуренцію [9, с. 16].

Метою Інструментарію є можливість оцінки позитивних і негативних наслідків обмеження конкуренції як на національному, так і регіональному та місцевому рівнях. Одним із найуспішніших прикладів проведення реформ, що сприяють розвитку чесної і добросовісної конкуренції, є реформа Австралійської федеральної системи регулювання конкуренції, що відбулася на початку 90-х рр. XX сторіччя. Зокрема, після завершення 1993 р. доповіді Комітету Хілмера, в якій містився заклик до більшої мікроекономічної відкритості з акцентуванням уваги реформ на підтримку конкуренції, австралійський уряд 1995 р. погодив програму перегляду та внесення поправок до законодавства, яке обмежувало конкуренцію і не відповідало суспільним інтересам. У результаті здійснення цієї програми реформ було виявлено 1700 законодавчих актів, які вимагали перегляду. Законодавство переглядали на національному рівні, а також на рівні штатів і територій, причому більша частина перегляду була завершена до 2001 р. Національний уряд виділив кошти, щоб допомогти урядам штатів і територій покривати витрати з внесення змін і доповнень до законодавства в процесі його перегляду. Особливістю Програми було те, що в процесі її реалізації здійснювали систематичне виявлення нормативних актів, що вимагали перегляду та доопрацювання. Відтоді Австралія демонструє разючі економічні показники, високі і стабільні темпи зростання, завдяки яким австралійська економіка перетворилася в одну з кращих в ОЕСР [9, с. 32].

Хоча більшість нормативних актів, на думку експертів ОЕСР, не мають на меті заподіяння істотної шкоди конкуренції, процес оцінки впливу на конкуренцію, початковим етапом якого є питання з Контрольного списку, забезпечує межі дослідження, які потрібні антимонопольним органам та законодавцям, щоб зменшити потенційні небезпеки для конкуренції або уникнути їх. Цього досягають, надаючи допомогу у пошуку можливих альтернатив, які можуть зменшити або усунути потенційні збитки від обмеження конкуренції, забезпечуючи досягнення бажаних завдань політики в тій чи тій галузі.

Глибина оцінки впливу на конкуренцію має бути пропорційна ступеню потенційних негативних наслідків тієї чи тієї правової міри з погляду конкуренції. Контрольний список питань з впливу на конкуренцію дає змогу оперативно переглянути такі заходи, щоб швидко виокремити із значної кількості норм, що їх досліджують, для подальшої оцінки ті з них, які можуть мати потенційно негативний вплив на конкуренцію. При дослідженні норм чинного законодавства щодо їх впливу на конкуренцію проаналізувати потрібно всі норми, які можуть у будь-який спосіб вплинути на умови розвитку конкуренції на ринку. Далі таку оцінку мають здійснювати переважно з метою оцінки впливу норм «нового» законодавства на конкуренцію і лише в тих випадках, якщо відповідна норма права містить потенційну небезпеку розвитку чесної і добросовісної конкуренції на ринку.

Крім того, важливим кроком, спрямованим на вдосконалення правового забезпечення добросовісної конкуренції в Україні, є вдосконалення норм Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» в аспекті уточнення його положень. Зокрема, статтю 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» варто викласти в такій редакції: «Недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності, вимогам добросовісності, розумності та справедливості».

Вважаю, що закон застосовують до всіх видів відносин, у яких беруть участь суб'єкти господарювання, зокрема, у промисловості, торгівлі, зовнішньоекономічній та інвестиційній діяльності, у сфері вільних професій та промислів через недобросовісну конкуренцію, у тому числі у разі вчинення ними дій за межами України, якщо ці дії мають чи можуть мати негативний вплив на конкуренцію на її території або заподіяти шкоду репутації добросовісного суб'єкта господарювання чи української держави внаслідок недобросовісних дій її суб'єктів господарювання, якщо інше не встановлено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

У чинному законодавстві має бути також визначено поняття «змішування». Зокрема: вважається таким, що призводить до змішування використання позначення, якщо його введення в господарський оборот не дає можливості контрагентам та споживачам продукції товарів, робіт послуг однозначно вказати на виробника чи власника позначення. При встановленні факту змішування варто зважати на такі фактори, як ступінь вирізняльної значущості позначення, що охороняється; обсяги діяльності; ділову репутацію власника; рівень інформованості споживачів, а також схожість позначень.

Статтю 8 слід перенести у розділ II Закону, позаяк об'єктом безпосереднього посягання при здійсненні цього виду порушень є саме ділова репутація та її елементи. Варто надати визначення поняттю ділової репутації та її елементів або в частині другій зазначеної статті, або у примітці до неї. Крім того, варто зазначити, що неправдивими вважають відомості, що навмисно спотворюють дійсний стан конкурента; неточними – вибірково встановлюють ті чи ті факти; неповними – повністю не відображають стан справ конкурента. Проте, якщо ці відомості хоча і негативно характеризують підприємця, але відповідають дійсності, крім випадків надмірного перекручення відомостей, за якого правдива інформація створює неправильне уявлення у конкурентів та споживачів, їх не можуть вважати дискредитацією.

Положення статей 10 та 11 мають бути доповнені примітками, в яких має бути зазначено, що під схиленням розуміють різні заходи спонукання конкурентом іншої особи, яка перебуває в договірних або намагається набути такі зв'язки з конкурентом, до відмови у встановленні таких зв'язків (схилення до бойкоту) або до розірвання вже існуючих зв'язків (схилення до дискримінації покупця (замовника).

Статті 13 та 14 мають бути переглянуті з метою гармонізації їх положень з огляду на положення Рамкового рішення Ради Європи «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі» [10], відповідно до якого кримінальним злочином вважають вчинення таких актів, що здійснюються навмисно в межах професійної діяльності:

➤ діяння, що полягають в обіцянці, пропозиції або наданні безпосередньо або через третіх осіб особі, яка здійснює на будь-якій підставі керівну функцію або роботу на користь організації, що відноситься до приватного сектору, неналежної вигоди будь-якого характеру, призначеної їй самій або третій особі для того, щоб вона на порушення своїх обов'язків вчинила дію або утрималася від вчинення певної дії;

➤ діяння, що здійснюються у процесі виконання особою на будь-якій підставі керівної функції або роботи на користь організації, яка відноситься до приватного сектору, особа вимагає або отримує безпосередньо або через третіх осіб неналежну вигоду будь-якого характеру, призначену їй самій або третій особі, або отримує обіцянку такої вигоди для того, щоб на порушення своїх обов'язків вона вчинила дію або утрималася від вчинення дії на користь іншої юридичної особи.

У статті 15 варто визначити загальне поняття «введення в оману», встановивши, що інформація є такою, що вводить в оману, якщо вона незалежно від способу її подання обманює або має на меті ввести в оману (обдурити) осіб, яким вона адресована, або створює хибне уявлення (враження) внаслідок використання в рекламі заходів шахрайського характеру, що можуть вплинути на економічну поведінку споживачів та конкурентів або з інших причин завдати шкоди чи травмувати конкурента.

У Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» мають бути додатково закріплені спеціальні заборони в сфері рекламної діяльності. Уже понад двадцять років у чинному законодавстві постійно виникають суперечки щодо доцільності закріплення норм, спрямованих на забезпечення добросовісної конкуренції в сфері рекламної діяльності в Законі України «Про рекламу» чи у Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

У сучасних умовах чимало суб'єктів господарювання реалізують стратегію конкурентної боротьби через добросовісні та недобросовісні методи рекламної діяльності. З огляду на це саме в конкурентному законодавстві має бути встановлено заборону прихованої, нав'язувальної та інших форм недобросовісної реклами, яка впливає на конкурентні відносини учасників конкурентного змагання і споживачів. Крім того, у цьому Законі варто встановити заборону на зловживання довірою споживачів і конкурентів при здійсненні розпродажів та інших акційних продажів товарів, передбачивши на законодавчому рівні, що сезонними є лише два розпродажі на рік, які здійснюються щорічно в один і той самий час. Остаточні розпродажі, а також розпродажі зі зниженням цін понад 60 % можуть здійснювати лише у випадках

ліквідації установи, її реорганізації зі зміною спрямування діяльності. При рекламуванні акційних умов має бути чітко визначено період та умови проведення акції. У разі рекламування знижок не менше 30 %, а в окремих випадках і 50 % продукції, представленої в закладі торгівлі, має бути охоплено акцією.

Водночас у законодавстві має бути встановлено норму, відповідно до якої споживачам та конкурентам заборонено погоджуватися на свідомо необґрунтовані привілейовані умови при придбанні і реалізації товарів, тобто має бути встановлений паритет у реалізації прав і законних інтересів всіх учасників конкурентних відносин, позаяк у процесі конкурентної боротьби окремі суб'єкти господарювання можуть бути змушені знижувати ціни та пропонувати додаткові переваги через недобросовісні дії споживачів та контрагентів. Недобросовісним, а тому забороненим, мають вважати продаж товарів, які за умовами їх випуску чи пропозиції слід надавати безоплатно. До того ж безоплатним вважають таке надання товарів, робіт і послуг, яке не передбачає жодної плати чи послуги навзаєм [11, с. 320].

Мають бути заборонені як недобросовісні всі прояви парасолькової реклами. Парасольковою вважають рекламу товару, просування якого суворо обмежене тим чи тим законом, за допомогою іншого товару з використанням тотожного або подібного товарного знака. Найбільшого поширення парасолькові бренди отримали у сфері реклами алкоголю, позаяк реклама саме цієї продукції пов'язана з найбільшою кількістю обмежень. Майже всі компанії, що виробляють або імпортують алкогольну продукцію під широко відомими товарними марками, були помічені в рекламі товарів, послуг, конкурсів, лотерей чи інших заходів, що мають подібну або однакову назву з алкогольними брендами. Обмеження, що накладені на рекламу алкоголю, закривають для неї найпотужніші шляхи поширення реклами: телебачення, радіо, друковані видання (за деяким винятком), засоби розміщення зовнішньої реклами. Виробники спиртних напоїв, не бажаючи, щоб споживач просто забував, який вигляд має їх продукція, змушені хитрувати і використовувати парасолькову рекламу для її просування. Такою може бути визнана, наприклад, реклама газованої води, в якій (у рекламі) є зображення (письмове, схематичне тощо) алкогольного напою (реклама якого неприпустима в телевізійному ефірі) [12, с. 42].

Особливу увагу має бути приділено захисту прав й інтересів суб'єктів господарювання і споживачів від проявів недобросовісної конкуренції при здійсненні господарської діяльності в мережі Інтернет. Наприклад, французька судова практика визначає як акт недобросовісної конкуренції, з-поміж решти, багатоадресний спам, що містить інформацію, яка вводить споживачів в оману [10]. Окремі статті Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» мають бути присвячені правовій регламентації окремих проявів недобросовісної конкуренції в зовнішньоекономічній діяльності, зокрема таких,

як демпінг, субсидований або зростаючий імпорт тощо. Варто зазначити, що запропоновані зміни до змісту глав I–III Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» спрямовані на вдосконалення вже існуючих правил конкуренції і мають рекомендаційний характер. Істотного перегляду заслуговують також і процесуальні засади виявлення і припинення недобросовісної конкуренції, а також заходи відповідальності за порушення конкурентного законодавства.

Висновки. Остаточного визначити поняття і види недобросовісної конкурентної практики не є можливим через постійну мінливість конкурентних відносин та господарських зв'язків їх учасників. Саме з огляду на це головним завданням систематизації та уніфікації конкурентного законодавства має стати вдосконалення організаційно-правових засад забезпечення захисту добросовісної конкуренції в Україні та підвищення ефективності застосування норм конкурентного законодавства органами правозастосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безух О. В. Теоретичні проблеми правового регулювання відносин економічної конкуренції: монографія / О. В. Безух. — К. : НДІ приват. права і підприємств ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. — С. 21.
2. Валитов С. С. Становление и развитие антимонопольно-конкурентного законодательства Украины : дис. ... док. юрид. наук : спец. 12.00.04 / С. С. Валитов; Институт экон.-прав. исследований. — Д., 2010. — 429 с.
3. Граціанов А. І. Процес систематизації та уніфікації законодавства і розвиток правової системи України: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / А. І. Граціанов; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2004. — С. 19.
4. Журик Ю. В. Необхідність систематизації антимонопольно-конкурентного законодавства України // Проблеми взаємодії суспільства та держави у сучасному правовому просторі : міжнародна юридична науково-практична Інтернет-конференція, м. Тернопіль, 27 лютого 2014 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=744%3A210114-20&catid=94%3A4-0214&Itemid=117&lang=ru.
5. Кашанина Т. В. Юридическая техника: учебник / Т. В. Кашанина. — 2-е изд., пересмотр. — М. : Норма : ИНФРА-М, 2011. — С. 355.
6. Керимов Д. А. Законодательная техника / Д. А. Керимов. — М. : Норма, 1999. — С. 70–102.
7. Чернелевська О. Л. Конкурентне законодавство України: формування, зміст та розвиток : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.41 / О. Л. Чернелевська; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2006. — 206 с.
8. Інструментарий для оценки воздействия на конкуренцию. Версия 1.0. ОЭСР. 2007. — 161 с.
9. Інструментарий для оценки воздействия на конкуренцию. Т. I : Принципы. Версия 2.0. OECD 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oecd.org/daf/competition/49167036.pdf>.
10. Council framework decision № 2003/568/JHA «On combating corruption in the private sector» (Brussels, 22.VII.2003) // Journal officiel de l'Union européenne L 192 du 31.7.2003. — P. 54.
11. Бакалінська О. О. Правове регулювання добросовісної конкуренції в Україні : монографія / О. О. Бакалінська. — Київ : НДІ приват. права і підприємств ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2014. — 374 с.

12. Геляхова Л. А. Некоторые проблемы правового регулирования защиты от недобросовестной конкуренции в сфере рекламы // Актуальные проблемы юридической науки и практики в сфере пресечения недобросовестной конкуренции : (по материалам I Междунар. науч.-практ. конф., Саратов, 23 марта 2013 г.) / ФГБОУ ВПО «Саратовская государственная юридическая академия». — С. : Науч. книга, 2013. — С. 40–44.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2016.

Bakalinska O. Protection from unfair competition: legal regulation prospects.

Background. Systematization and unification of the rules of competition law should become an important direction of the further development of fair competition in Ukraine.

Analysis of recent research and publications. Issues of systematization of legislation, particularly in the sphere of competition have been researched in the works by: A. Bezukh, S. Valitov, A. Hratsianov, Y. Zhuryk, T. Kashanina, D. Kerimov, A. Chernelvska and others.

The ***aim*** of the article is to study problems of competition law systematization and to determine directions of its further enhancement.

Results. The complexity of competition legislation does not allow to choose only one type of systematization of its rules. It has been over ten years since the Civil and Commercial Codes of Ukraine entered into force, more than twenty years since regulation of competitive relations was introduced, but today most of the regulations contain flaws and contradictions, regulating social relations in various spheres of economic activity in different ways. Under such conditions the first task is to carry out monitoring of current legislation, identifying regulations that directly regulate the competitive relations and those rules that have an impact on the development and protection of fair competition. The depth of the assessment of the impact on competition should be proportional to the degree of potential negative consequences of a legal measure in terms of competition. The checklist to assess the impact on competition enables operatively review such measures to quickly identify from the large number of rules that are studied, to further assess those which can have potentially negative effects on competition. In the course of reviewing the current legislation for its impact on competition, all the legal norms, that can in any way affect the conditions of competition in the market, should be analysed. Further such an assessment should be made primarily to assess the impact of “new” legislation on competition and only in those cases where the corresponding legal norm includes the potential danger of an honest and fair competition in the market.

Conclusions. The main task of systematization and harmonization of competition law should be the enhancement of the legal principles to protect fair competition in Ukraine and the efficiency of the application of competition law by enforcement authorities.

Keywords: systematization, competition law, assessment of the impact on competition, protection from unfair competition.

REFERENCES

1. Bezuh O. V. Teoretychni problemy pravovogo reguljuvannja vidnosyn ekonomichnoi konkurencii': monografija / O. V. Bezuh. — K. : NDI pryvat. prava i pidpryjemn. im. akad. F. G. Burchaka NAPrN Ukraïny, 2013. — S. 21.
2. Valytov S. S. Stanovlenye y razvytye antymonopol'no-konkurentnogo zakonodatel'stva Ukrainy : dys. ... dok. juryd. nauk : spec. 12.00.04 / S. S. Valytov; Ynstitut ekon.-prav. yssledovanyj. — D., 2010. — 429 s.
3. Gracianov A. I. Proces systematyzacii' ta unifikacii' zakonodavstva i rozvytok pravovoi' systemy Ukraïny: dys. ... kand. juryd. nauk : spec. 12.00.04 / A. I. Gracianov; In-t derzhavy i prava im. V. M. Korec'kogo. — K., 2004. — S. 19.

4. Zhuryk Ju. V. Neobhidnist' systematyzacii' antymonopol'no-konkurentnogo zakonodavstva Ukrainy // Problemy vzajemodii' suspil'stva ta derzhavy u suchasnomu pravovomu prostori : mizhnarodna jurydychna naukovo-praktychna Internet-konferencija, m. Ternopil', 27 ljutogo 2014 r. — [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=744%3A210114-20&catid=94%3A4-0214&Itemid=117&lang=ru.
5. Kashanina T. V. Juridicheskaja tehnika: uchebnik / T. V. Kashanina. — 2-e izd., peresmotr. — M. : Norma : INFRA-M, 2011. — S. 355.
6. Kerimov D. A. Zakonodatel'naja tehnika / D. A. Kerimov. — M. : Norma, 1999. — S. 70–102.
7. Chernelevs'ka O. L. Konkurentne zakonodavstvo Ukrainy: formuvannja, zmist ta rozvytok : dys. ... kand. juryd. nauk : spec. 12.00.41 / O. L. Chernelevs'ka; Kyi'v. nac. un-t im. Tarasa Shevchenka. — K., 2006. — 206 s.
8. Instrumentarij dlja ocenki vozdejstvija na konkurenciju. Versija 1.0. OJeSR. 2007. — 161 s.
9. Instrumentarij dlja ocenki vozdejstvija na konkurenciju. T. I : Principy. Versija 2.0. OECD 2011 [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.oecd.org/daf/competition/49167036.pdf>.
10. Council framework decision № 2003/568/JHA «On combating corruption in the private sector» (Brussels, 22.VII.2003) // Journal officiel de l'Union europeenne L 192 du 31.7.2003. — P. 54.
11. Bakalins'ka O. O. Pravove reguljuvannja dobrosovisnoi' konkurencii' v Ukraini : monografija / O. O. Bakalins'ka. — Kyi'v : NDI pryvat. prava i pidpryjemn. im. akad. F. G. Burchaka NAPrN Ukrainy, 2014. — 374 s.
12. Geljahova L. A. Nekotorye problemy pravovogo regulirovanija zashhity ot nedobrosovestnoj konkurencii v sfere reklamy // Aktual'nye problemy juridicheskoi nauki i praktiki v sfere presechenija nedobrosovestnoj konkurencii : (po materialam I Mezhdunar. nauch.-prakt. konf., Saratov, 23 marta 2013 g.) / FGBOU VPO «Saratovskaja gosudarstvennaja juridicheskaja akademija». — S. : Nauch. kniga, 2013. — S. 40–44.